

Vloga medijskih poročil pri demokratizaciji upravljanja arheološke dediščine – primer Slovenije

© Jelka Pirkovič

Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta; Nova univerza, Fakulteta za slovenske in mednarodne študije;

jelka.pirkovic@guest.arnes.si

DOI: 10.5281/zenodo.14354329

Izveček: V zadnjem času je upravljanje arheološke dediščine postalo ena najzahtevnejših nalog na področju varstva kulturne dediščine. Njegov cilj je vključiti območja dediščine v sodobno življenje lokalnih skupnosti, zato moramo izboljšati sodelovanje javnosti. Vsebinska analiza je bila izbrana kot najprimernejša metoda za pridobivanje podatkov o arheoloških temah v slovenskih tiskanih medijih. V skladu s to metodo smo določili osnovni koncept, to je »arheološka paradigma«, ter dopolnilne koncepte z dodatnimi kategorijami in kodami. Dopolnilni koncepti so »odnos do arheološkega dela«, »odnos do vloge arheološkega najdišča«, »pristop k upravljanju arheoloških najdišč« in »pomen arheološke dediščine«.

Cilj raziskave je bil zaznati spremembe v odnosu javnosti do demokratizacije arheološkega diskurza oziroma do udeležbe javnosti v arheoloških dejavnostih. Aktivno sodelovanje javnosti pri upravljanju dediščine (in dediščina je globoko vpeta v določen kraj in sedanjí čas) lahko šteje kot dokaz večje družbene sodelujočosti. Glavna ugotovitev je, da vsebina novinarskega poročanja v izbranem obdobju razkriva le postopen trend demokratizacije slovenske arheologije in ne odločilnega preboja v tej smeri.

Ključne besede: arheološka paradigma, demokratizacija, dediščinske vrednote, participativno upravljanje dediščine, arheologija za javnost

Uvod¹

V zadnjih letih je upravljanje arheološke dediščine postalo ena najzahtevnejših nalog na področju varstva dediščine. Tudi če so arheološke ostaline prepoznane *in situ* in pravno zaščitene, ni mogoče odpraviti škodljivih učinkov naravnega propadanja, nezakonitih izkopavanj in razvojnih pritiskov. Poleg tega je cilj varstva dediščine vključiti spomenike v sodobno življenje lokalnih skupnosti. Zato morajo oblasti, služba za varstvo dediščine in strokovnjaki izboljšati sodelovanje z javnostjo. Ta proces je v skladu s splošnimi politikami, ki si prizadevajo za demokratizacijo evropskih družb, ki presegajo skrb za politično demokratizacijo.

Študije, ki bi analizirale odnos državljanov do kulturne dediščine, so v Sloveniji redke. Pri nas izvajamo le statistične raziskave o številu obiskovalcev muzejev. Po drugi strani pa so bili vzorci in motivi muzejskega obiska uvedeni v devetdesetih letih (Rovšnik 1997). Vendar raziskav o obiskovalcih nismo izvajali v večjem obsegu. Na mednarodni ravni velja omeniti pionirsko publikacijo Nicka Merrimana *Beyond the Glass Case* (1991, prva izdaja). V Sloveniji nimamo raziskav, ki bi ovrednotile odnos javnosti do arheoloških najdišč.

Moj namen je analizirati odnos javnosti do arheološke dediščine na najdiščih. Primarni vir raziskave niso bile ankete med obiskovalci, temveč novinarski članki, objavljeni v slovenskih tiskanih in spletnih informativnih medijih, pridobljeni iz digitalnega korpusa medijskih objav s komercialnim imenom Kliping.² Ob primerjavi korpusa Kliping s slovenskim nacionalnim in univerzitetnim knjižničnim informacijskim sistemom COBISS³ sem ugotovila, da COBISS ni katalogiziral vseh člankov, zajetih v Klipingu. Poleg tega le nekaj člankov, katalogiziranih v COBISS-u, ni prisotnih v korpusu Kliping. To opažanje me je pripeljalo do sklepa, da je korpus Kliping ustrezen vir podatkov za mojo analizo, saj vsebuje ustrezno količino digitaliziranih časopisnih člankov.⁴

Tipologija novinarskih člankov je naslednja:

- poročila o aktualnih arheoloških raziskavah,
- poročila o drugih arheoloških projektih,
- intervjuji z arheologi in drugimi strokovnjaki za dediščino,

1 Angleško besedilo članka je bilo objavljeno v znanstveni reviji ANNALES (Pirkovič 2023), ki je nosilec materialnih avtorskih pravic na originalu. Revija soglaša z objavo slovenske inačice. / The English text of the article was published in the scientific journal ANNALES (Pirkovič 2023), which holds the material copyright on the original. The journal agrees to the publication of the Slovenian version.

2 Kliping, d. o. o., Zbirka medijskih publikacij, naročnik ZVKDS, 2005–2021.

3 Kooperativni spletni bibliografski sistem in storitve, ki tvorijo enotno spletno bibliografsko/kataložno podatkovno zbirko (Splet 1).

4 Seznam tiskanih medijev, ki smo jih pregledali, je zajemal časopise (*Delo*, *Dolenjski list*, *Gorenjski glas*, *Loški utrip*, *Novi tednik Celje*, *Primorske novice*, *Štajerski tednik in Večer*) ter revije (*Družina*, *ISG Magazin*, *Manager*, *National Geographic Slo*, *Reporter*, *SLO časi*, *kraji in ljudje*). Nekaj člankov je bilo objavljenih na spletnih novinarskih portalih (*RTV*, *Siol.net*, *STA*).

- poročila o nezakonitih ali škodljivih dejavnostih, povezanih z arheološko dediščino.

Na začetku je moja analiza zajela članke, objavljene v letih 2016–2021. V drugi fazi sem razširila časovni okvir raziskave od leta 2005 do leta 2015. Leta 2005 je namreč *Okvirna konvencija Sveta Evrope o vrednosti kulturne dediščine za družbo* (v nadaljnjem besedilu: Konvencija iz Fara) naznanila politični premik v smeri demokratizacije dediščine z opredelitvijo pravice do dediščine in dediščinskih skupnosti, ki imajo pravico do uživanja, ohranjanja in posredovanja dediščine (Konvencija iz Fara, 2. in 4. člen).

Daljši časovni okvir raziskave in večje število člankov sta omogočila primerjavo odnosa poročil do več arheoloških vprašanj. Za pokritje celotnega obdobja od leta 1991 dalje (ko je Slovenija postala samostojna država) pa bi bil potreben skupen napor pri iskanju podatkov iz nedigitaliziranih časopisov in revij v letih 1991–2004; ta naloga čaka druge raziskovalce.

Namen in cilji

Ne da bi se spuščala v sociološko razpravo o procesu demokratizacije na splošno (podrobnejše informacije dobite v van Assche *et al.* 2014, 16–19), naj »demokratizacijo«, »sodelovanje javnosti« in »družbeno integracijo« opredelim kot tri medsebojno povezane koncepte, ki so bistveni za ustvarjanje vključujoče, pravične in participativne družbe. Demokratizacija je krovni pojem, ki označuje razširitev sistema politične moči z voljenih predstavnikov in demokratičnih institucij na državljane in jim daje pravico do sodelovanja v procesih odločanja, zlasti glede pravic in svoboščin posameznika ter spodbujanja pravne države. Sodelovanje javnosti se nanaša na različne strategije in orodja za vključevanje posameznikov, skupin in skupnosti v procese odločanja, kot so pravočasno posredovanje informacij, izmenjava mnenj, udeležba na javnih srečanjih ter sodelovanje na posvetovanjih in v državljskih pobudah. Družbeno vključevanje je faza sodelovanja javnosti, ko posamezniki ali skupine iz različnih okolij, socialno-ekonomskih razmer, kulturnih ozadij in različnega porekla oblikujejo kohezivno in vključujočo družbo. Vključuje ustvarjanje občutka pripadnosti, medsebojnega spoštovanja in enakih možnosti za vse člane skupnosti.

Demokratizacija dediščine kot politični cilj je tesno povezana z decentralizacijo postopka odločanja in posledično z odpiranjem storitev na področju varstva. Za doseg tega cilja je treba spodbujati javno razpravo o vprašanih dediščine (Pirkovič 2009, 26). Pri upravljanju dediščine se demokratizacija sooča s posebnimi ovirami v obliki prevladujočega avtoritarnega pristopa političnih odločevalcev in strokovnjakov, ki se ukvarjajo z identificiranjem, varovanjem in interpretacijo dediščine. Namen tega prispevka je pojasniti nekatere vidike demokratizacije, povezane z arheološko dediščino v slovenskem prostoru.

Namen raziskave je podati dokaze o morebitnih spremembah v odnosu javnosti do sodelovanja pri arheoloških dejavnostih v vsakdanjem okolju državljanov, kot se odražajo v medijih. Po drugi strani mediji nedvomno vplivajo na stališča javnosti in prispevajo k sprejemanju ali zavračanju določenih pojavov (McCombs, Guo 2014; Reese 2011, 3–4). Skratka, medijske vsebine je nujno preučevati, saj dokazano oblikujejo javno mnenje (Riffe *et al.* 2019, 7–15 in tam navedene reference). Tako kot novičarski mediji javnosti prikazujejo arheološke teme, lahko mediji vplivajo na javno dožemanje in razumevanje teh tem.

Razumevanje in aktivno vključevanje javnosti v delo na področju dediščine (ki je neločljivo vpeta v določen kraj in sedanji čas) lahko štejeemo za kazalnik demokratizacije na najnižji družbeni ravni. Humanistika, v našem primeru še posebej arheologija, je bistvenega pomena, saj je vektor medkulturne komunikacije v družbi, podpira vzpostavljanje demokratičnih procesov ter krepi znanje o verskih, kulturnih, filozofskih in zgodovinskih vidikih naših skupnosti (Jain 2019, 210).

Da bi to dokazala, sem analizirala, kako so slovenski časopisi, revije in novičarski portali predstavljali arheološke teme. Nekateri medijski viri, ki sem jih uporabila v analizi, imajo največ občinstva na nacionalni ravni, medtem ko so lokalni mediji pomembni pri poročanju o arheoloških temah v posameznih slovenskih regijah.

Metode

Izbrala sem pristop, ki se razlikuje od bibliometričnih metod. Te se uporabljajo predvsem za analizo znanstvene literature iz Web of Science (WoS), Scopus in Google Scholar. »Bibliometrične metode uporabljajo kvantitativni

pristop za opis, vrednotenje in spremljanje objavljenih raziskav. Te metode lahko potencialno uvedejo sistematičen, pregleden in ponovljiv postopek pregledovanja ter tako izboljšajo kakovost pregledov. Bibliometrične metode so koristen pripomoček pri pregledih literature« (Zupič, Čater 2014, 420). Bibliometrična analiza je načeloma omejena na informacije, pridobljene iz naslovov, ključnih besed, povzetkov in citatov raziskovalnih člankov ter poglavij knjig. Poleg tega pomaga zagotoviti pregledne informacije o raziskavah na določenem področju; z njo je mogoče odkriti trende in vrzeli ter oceniti, kateri dokumenti imajo največ citatov in so zato najvplivnejši v raziskovalnih skupnostih (Salleh, Bushroa 2022).

Glede na cilj raziskave sem morala uporabiti metodo, primerno za analizo vsebine celotnih člankov. Očiten razlog za to je, da novinarska produkcija sama po sebi ne razpolaga z znanstvenim aparatom. V našem primeru metodološki pristop spominja na analizo stališč in čustev v političnih sporočilih, posredovanih v tvitih, komentarjih in spletnih novičarskih portalih (Valmarska *et al.* 2021).

Najprimernejša metoda za naš primer je tako imenovana vsebinska analiza.⁵ Uporablja se predvsem v družboslovju in v omejenem obsegu v humanistiki. Moja raziskava je sledila tehniki, opisani v temeljnem delu o vsebinski analizi množičnih medijev *Analyzing Media Messages* (Riffe *et al.* 2019). Velja omeniti, da sem v nasprotju s številnimi arheološkimi bibliometričnimi analizami⁶ nalletela le na eno raziskavo, kjer je bila uporabljena takšna metoda za področje arheologije (Rosenswig 1997), ki pa ni najbolj aktualna, saj ne pokriva sedanjih družbenih izzivov.

Razvoj vsebinske analize in njeno teoretično ozadje sta dobro znana in sta dostopna na drugih mestih (Mayring 2004, 266–267). Metoda za analizo objavljenega gradiva zahteva opredelitev konceptov in z njimi povezanih kategorij. Odločila sem se za en osrednji koncept in štiri, njemu podrejene koncepte. Osrednji koncept je skladen z Merrimanovo širšo opredelitvijo arheologije za javnost. Merriman arheologijo za javnost opredeljuje kot dejavnost, ki »odpira prostor za razpravo ne le o arheoloških storitvah (kot so izobraževalni programi, muzejske raz-

stave in ogledi najdišč), temveč tudi o procesih, s katerimi se ustvarja pomen arheološkega gradiva v javni sferi. Arheologija za javnost torej zajema razprave, ki se odpirajo med institucionalno arheologijo, ki deluje v imenu javnosti, in različnimi javnostmi, ki jih arheologija zanima in ki med seboj pogosto razpravljajo o pomenih in vrednostih arheoloških virov« (Merriman 2004, 5).

Osrednji koncept, poimenovan »arheološka paradigma«, zastopata dve nasprotujoči si kategoriji, ki določata odnos med arheologi, arheološkimi dokazi in prakso na eni strani ter javnostjo na drugi. Prva osrednja kategorija je tako imenovani »deficitarni model« (Merriman 2004; Grima 2016). Nekateri avtorji po Laurajene Smith govorijo o avtoritativnem (Smith 2004, 66, 84) ali avtoriziranem arheološkem diskurzu (Smith 2006; 2022).⁷ V skladu s to kategorijo arheologi menijo, da so edini varuhi arheološkega znanja. Po drugi strani naj bi javnost imela pri razumevanju preteklosti bistven primanjkljaj, zato lahko dostopa le do omejenih, filtriranih arheoloških informacij. Druga osrednja kategorija odraža nedavni razvoj arheologije in družboslovnega pristopa: »Disciplinarni teoretični premiki v zadnjih nekaj desetletjih, zlasti v arheologiji, ter različna družbena in politična gibanja, ki so se pojavila od šestdesetih let 20. stoletja dalje, so v številnih državah omogočili vse večji poudarek na družbenih vrednotah pri upravljanju dediščine« (Schofield 2016, 182). Posledično so različne skupine in skupnosti postale enakovredni partnerji strokovnjakom, ki se ukvarjajo z dediščino. Zato je participativni ali demokratični arheološki model druga kategorija arheološke paradigme kot osrednjega koncepta.

Zanimivo je, da avstralska arheologinja Yvonne Marshall v svojem članku o arheologiji za javnost navaja sedem komponent arheologije za javnost. Te vključujejo opredelitev raziskovalnih vprašanj ali interesnih področij, projekta, terenskih praks, zbiranja, analize, hranjenja in razširjanja podatkov ter prezentacije javnosti (Marshall 2002, 211). Trdim, da je njeno razumevanje teh sedmih kategorij značilno za deficitarno arheološko paradigmo in ne za širšo paradigmo, kot jo je opredelil Merriman.

5 Glej primerjavo pomembnih metod pregleda v Donthu *et al.* (2021, 287).

6 Za arheološke raziskovalne teme lahko navedemo prve in zadnje bibliometrične analize, ki ponazarjajo spremembo teme v zadnjih nekaj desetletjih; glej Mallia, Vidal 2009; Jakobson 2022.

7 Smith trdi, da »obstaja hegemonski ‚avtorizirani dediščinski diskurz‘, ki se opira na zahteve po moči/znanju strokovnjakov s področij tehnike in estetike ter je institucionaliziran v državnih kulturnih agencijah in društvih, ki se ukvarjajo z okoljem in dediščino« (Smith 2006, 11).

Jedro analize sem usmerila v pojasnjevanje, v kakšnem obsegu časopisna sporočila odražajo vztrajanje pri deficitarni kategoriji oziroma poročajo o uveljavljanju participativne oziroma demokratične kategorije.

Kot že omenjeno, sem opredelila štiri dopolnilne koncepte. Pobudo zanje sem našla v kategorijah, izbranih za primerjavo uveljavljanja arheologije za javnost v različnih državah; analiza je bila opravljena v okviru doktorske raziskave (Curk 2022, 375–381). Dopolnilni koncepti dodatno osvetljujejo razliko med deficitarnim, avtoriziranim pristopom k arheološki dediščini in participativnim, demokratičnim pristopom. Razlike postanejo očitne z iskanjem besed, ki imajo negativno ali pozitivno konotacijo glede arheološkega dela in ravnanja z arheološkimi najdišči. Tu sem uvedla dva koncepta: »odnos do arheološkega dela« in »odnos do vloge arheološkega najdišča«. Četrty koncept, »Pristop k upravljanju arheoloških najdišč«, beleži premik k širšemu razumevanju ravnanja z arheološko dediščino in situ (ne v muzejskem kontekstu). Peti koncept, »Pomen arheološke dediščine«, je namenjen temu, kako časopisna sporočila poročajo o pomenu arheoloških najdišč za današnjo družbo. V tem primeru kodiranje ne kaže neposredno na pozitiven ali negativen odnos, saj se vsaka kodna oznaka nanaša na določen pomen. Pri tem številčna vrednost spremenljivke odraža stopnjo pomena, ki je pripisana določenim arheološkim najdiščem. Če je vrednost spremenljivke 0, to pomeni, da ni zabeležen noben pomen.

Vsakega od prvih štirih konceptov sem razdelila v po dve kategoriji, pri čemer ima prva negativno in druga pozitivno konotacijo. Zadnji, peti koncept ima štiri kategorije, ki ponazarjajo pomen arheološke dediščine in situ za današnjo družbo, in sicer za občutek pripadnosti (identiteto), osebnostno rast, gospodarski in družbeni razvoj ter vlogo dediščine na lokalni, nacionalni in mednarodni ravni. V preglednici 1 je predstavljena drevesna struktura konceptov, kategorij in kod.

Če povzamem, je namen naše raziskave odgovoriti na raziskovalno vprašanje, ki sem ga oblikovala po vzoru Pierra Noraja, ki se je pred tridesetimi leti spraševal o zmogljivosti dediščine v sodobnih družbah.⁸

⁸ Vprašanje Pierra Noraja se je glasilo: »Ali je dediščina sposobna mobilizirati skupnost, da se vključi v razvoj demokratizacije družbe in se pozitivno vključi v upravljanje skupnega življenja?« (Nora 1997, 396).

Ali novinarsko poročanje v izbranem obdobju odraža demokratizacijo slovenske arheologije, in če da, na katerih tematskih področjih je demokratizacija najbolj očitna?

Analitični proces

V raziskavi nisem uporabila nobenega računalniškega analitičnega orodja, saj je bil vključen le omejen korpus člankov (zaradi omejenih sredstev). Enako velja za sodelovanje koderjev.

Faza identifikacije in vzorčenja

Za obdobje od 1. 1. 2005 do 31. 12. 2021 sem v korpusu medijskih objav Kliping identificirala 458 zapisov s ključnimi besedami »arheologija«, »Center za preventivno arheologijo« in »Emona 2000«. V prvem obdobju, od 1. 1. 2005 do 31. 12. 2015, je v podatkovni zbirki Kliping pod temi ključnimi besedami 182 zapisov. V drugem obdobju (od 1. 1. 2016 do 31. 12. 2021) je v korpusu 276 vnosov. Razmerje med obdobjema 2005–2015 in 2016–2021 je ugodnejše za drugo obdobje ($276/182 = 1,5$ povečanja).

Pri vzorčenju vnosov, ki zajemajo časopisne članke, spletne novice ter prepise televizijskih in radijskih poročil, sem zabeležila in izločila dvojnike, kratka poročila (manj od 500 besed) ter prepise televizijskih in radijskih poročil.⁹ Končno število analiziranih člankov je bilo 86 (41 iz obdobja 2005–2015 in 45 iz obdobja 2016–2021). Stopnja izključenih člankov je visoka. Kljub temu se izločitev sklada z namenom osredotočiti se na članke z izrazitejšo vsebino in bolj raznolikim besediščem.

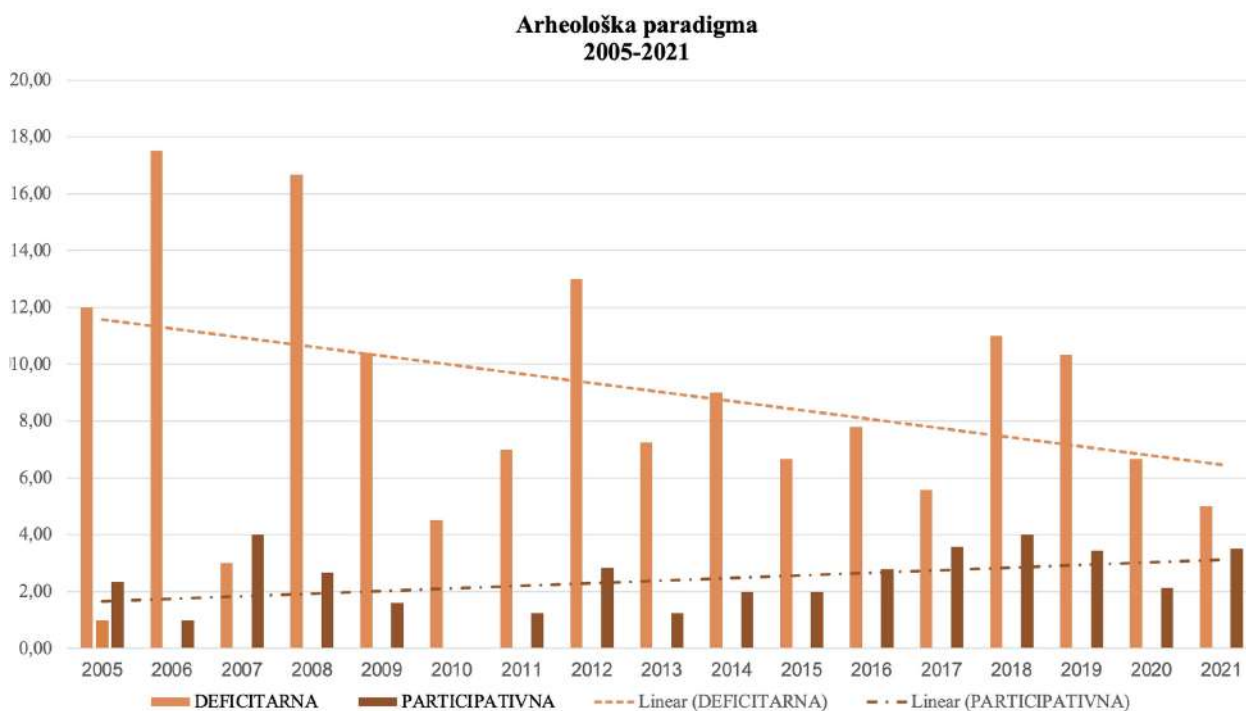
Faza kodiranja

Prvi korak kodiranja je obsegal začetno prepoznavanje izrazov iz vzorca člankov. V drugem koraku sem termine iz prvega koraka preoblikovala v splošnejšo obliko, npr. nadomestila sem različne oblike slovenskega jezika v eno splošno slovnično obliko in sinonime nadomestila z le enim reprezentativnim terminom ter jih nadgradila v kode, kot jih opredeljuje metoda vsebinske analize (Riffe 2019). V 76 člankih sem najprej določila 72 kod, ki se nanašajo na sedem predhodno opredeljenih konceptov. Vsak sklop kod je bil razporejen v afirmativno ali opozi-

⁹ Izkazalo se je, da prepisi niso ustrezen vir informacij, saj je bilo zaradi nejasnih zvočnih posnetkov preveč tiskarskih napak, poleg tega pa je bilo prvotno sporočilo avdio- in videovsebin pomanjkljivo posredovano. Izločeno je bilo 54 prepisov.

KONCEPTI	KATEGORIJE	KODE					
		arheologija	arheolog	arhitektura / arhitekt	projektiranje / projektant	stroka / strokovnjak	zgodovina / zgodovinar
1. Arheološka paradigma	Deficitarna (avtorizirana)						
	Participativna (demokratska)	domačin / meščan / vaščan	društvo / prostovoljec / ljubitelj	javnost	kraj	prebivalec	skupnost / skupen
2. Odnos do arheološkega dela	Slabšalen	detektorjaš / nedovoljen iskalec	grd / žličkar	negativen	ropar / vandal	slab / nujno zlo	uničevalec
	Spoštljiv	dober/dobro	lep / lepo	odprt	pozitiven / s posluhom	pravočasen	privlačen
3. Odnos do vloge arheoloških najdišč	Kritičen	ogrožujoč / ogrožati	ovira / povzročati probleme	povzročati, dopuščati propadanje	škoditi / oteževati	zapletati	zamuda / zamujati
	Podporen	dati možnost / omogočati	podpirati	dati priložnost	nuditi prednost / prioriteta	nuditi rešitev	spodbujati
4. Razumevanje upravljanja arheoloških najdišč	Konvencionalno	izkopavanje	muzej / muzealizacija	predstavitve	raziskava	rekonstrukcija	tuj arheolog / tuj strokovnjak
	Celostno	interpretacija	nove tehnologije / ITK daljinsko zaznavanje, vizualizacija, digitizacija	park (arheološki) / pot (arheološka)	potencial (arheološki)	prezentacija	upravljanje
5. Pomen, pripisan arheološki dediščini	Identitetni	bogastvo	identiteta / ponos / pripadnost	pomen / vrednota	spomin		
	Osebnostni razvoj	doživetje	občutenje	razumevanje			
	Razvojni	pomen za gospodarstvo	razvojni potencial	trajnost	pomen za turizem		
	Primerjalni	državni / nacionalni / slovenski	evropski	lokalni	regionalni	svetovni	

Preglednica 1. Vsebinska analiza medijskih sporočil o arheologiji: klasifikacija konceptov, kategorij in kod.

Slika 1. Trend deficitarnih in participativnih arheoloških paradigem.

cijsko kategorijo, ki izraža participativno ali deficitarno arheološko paradigmo. Pri kodiranju vsebine člankov nisem upoštevala nominalne vrednosti besed, temveč dejanski pomen besed v kontekstu.

V tretjem koraku sem ocenila ustreznost kategorij in kod v okviru sedmih začetnih konceptov. V tem koraku sem izločila dva koncepta (skupaj s povezanimi kategorijami in kodami), ki se nista izkazala kot pomembna za raziskovalno vprašanje.¹⁰ Četrty korak je obsegal kodiranje vseh izbranih člankov v skladu s končno sprejetimi koncepti, kategorijami in kodami (skupaj 56 kod, glej preglednico 1).

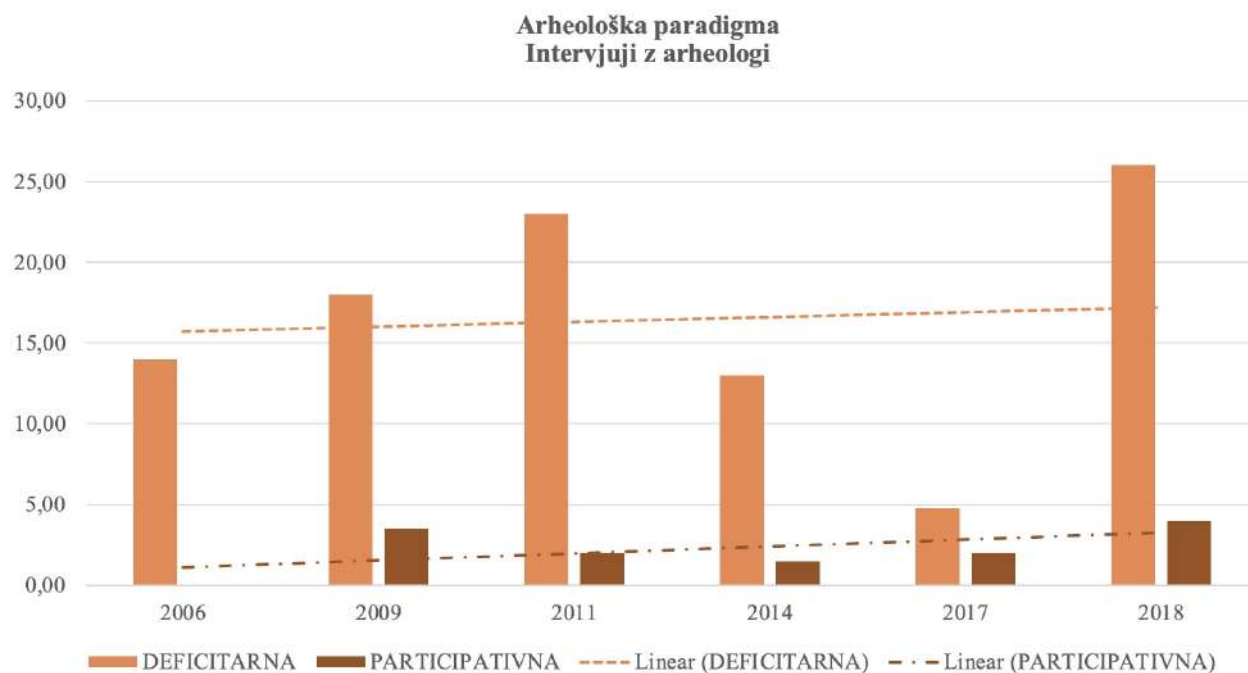
¹⁰ Namen prvega izločenega koncepta in njegovih kategorij je bil obravnavati, kako so poročila časovno usmerjena (ali so pretežno poročala o preteklih dogodkih ali so obravnavala sedanje dejavnosti). Tu kategoriji in kode niso bile prepričljive, saj bi morala biti poročila natančneje časovno opredeljena. Drugi koncept in njegovi kategoriji so bili namenjeni financiranju, pri čemer sem želela odkriti pozitiven ali negativen odnos, povezan s stroški arheološkega dela. Tu je bila višina spremenljivk prenizka, da bi imela kakršen koli pomen.

Kodiranje je bilo zaključeno s sestavo tabelarnih podatkovnih nizov spremenljivk za vsak članek, urejenih po letih objave. Poleg tega sem beležila spremenljivke posebnih kod, ki sem jih odkrila v vsakem članku. Značilni grafi s spremenljivkami kod, ki se pojavljajo v določenem letu, predstavljajo letno nihanje javnega razumevanja in vrednotenja arheoloških projektov, na katere so se časopisna sporočila nanašala. Tabele in grafi s podrobnimi podatki so shranjeni v mojem arhivu in jih je mogoče uporabiti za prihodnje raziskave.

Rezultati faze vrednotenja so predstavljeni v nadaljevanju v razdelku razprava, skupaj s povzetki grafov, ki ponazarjajo splošne trende v nihanju konceptov.

Rezultati in razprava

Koncepti, kategorije in spremenljivke kod so omogočili ovrednotiti spremembe v javnem dojemanju pomena arheološkega dela in dediščine, ki se odražajo v medijskih sporočilih v več kot desetletju in pol novega tisočletja (2005–2021). Rezultati kažejo, da je premik bolj postopen, kot sem pričakovala na začetku.

Slika 2. Intervjuji z arheologi ter trend deficitarnih in participativnih paradigem.

Razlika med obravnavanima obdobjema (2005–2015 in 2016–2021) je kvantitativna: število izbranih časopisnih člankov se je nekoliko povečalo (z 41 v prvem obdobju na 45 v drugem). Povečanje se odraža tudi v skupnem številu člankov v podatkovni zbirki Kliping (s 182 v prvem obdobju na 276 v drugem). Zgolj statistični podatki ne dokazujejo povečanja demokratizacije arheološkega javnega diskurza; to je treba dokazati šele s poglobljeno vsebinsko analizo.

Število analiziranih člankov na leto se giblje od 2 do 16. Vrh je bil dosežen v predkovidnem letu 2019, medtem ko se je število za leti 2020 in 2021 zaradi zmanjšanja terenskega dela v času pandemije zmanjšalo. Za ustrezno spremljanje trendov sem izračunala povprečje za vsako leto. V drugem obdobju se je povečala tudi dolžina člankov, zaradi česar je bilo v drugem obdobju odkritih več kod in s tem višje vrednosti spremenljivk.

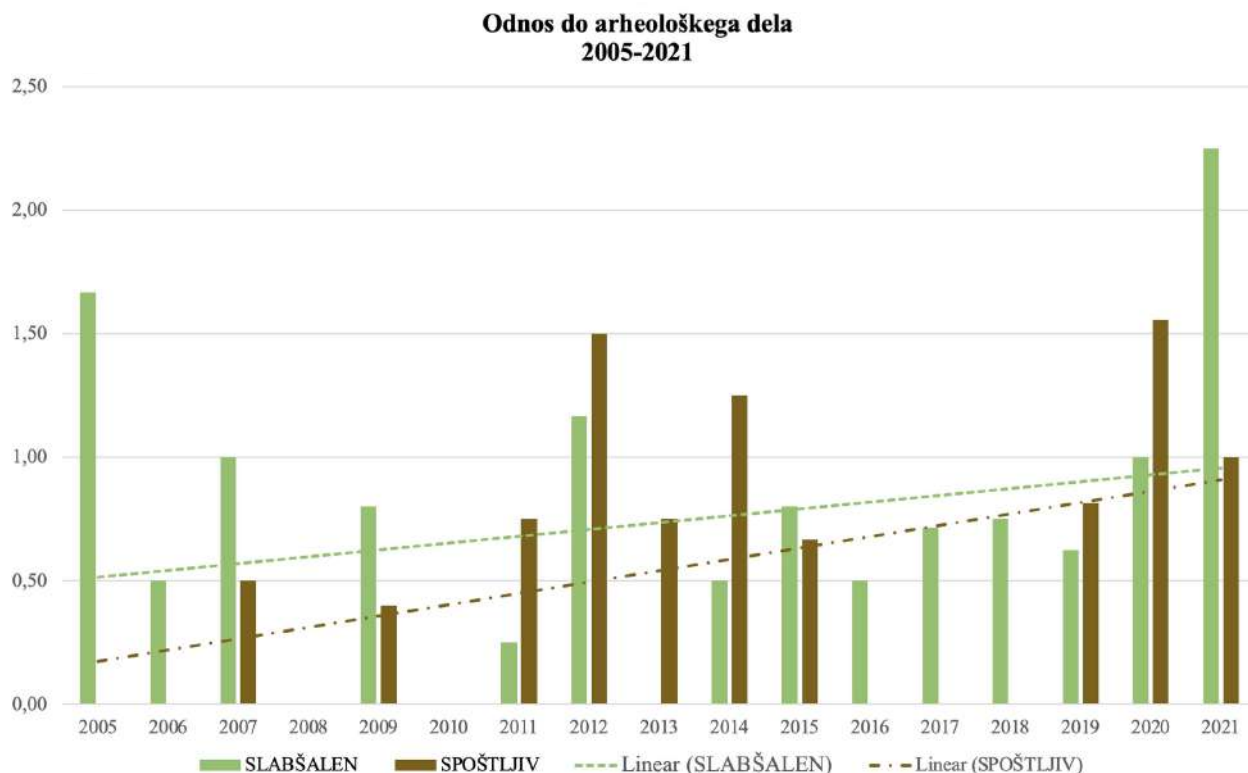
»Raziskava« je najpogostejši izraz v korpusu analiziranih člankov (višina spremenljivke 293). Če izraza »arheologija« (višina spremenljivke 266) in »arheolog« (višina spremenljivke 234) upoštevamo skupaj, sta številčnejša

od prvega. Med 86 članki se največkrat pojavi tema Panorama na Ptuju (osem, več od 9 %).¹¹

Če primerjamo obe obdobji, se kvalitativno razlikujeta po prevladujočem številu poročil o nedovoljenih dejavnostih in škodljivih dejanjih zoper arheološko dediščino v prvem obdobju (deset člankov) v primerjavi z drugim obdobjem (dva članka) in podobno po večjem številu intervjujev z arheologi v prvem obdobju (osem intervjujev) v primerjavi z dvema intervjujema v drugem obdobju. Neugodna poročila in intervjuji so najverjetneje vplivali na razpoloženje javnosti do arheoloških tem v prvem obdobju.

Naslednji sliki razkrivata ključne podrobnosti vsebinske analize arheološke paradigme kot osrednjega koncepta. Grafikona primerjata porazdelitev afirmativnih in opozi-
cijskih kod v 86 člankih (slika 1) v primerjavi z deseti-
mi članki z intervjuji z arheologi (slika 2). Primerjava
potrjuje sklep, da so stališča arheologov iz intervjujev

¹¹ Arheološko najdišče Panorama vsebuje ostanke osrednjega dela rimskega mesta Poetovio (današnji Ptuj), ki so še vedno skriti pod zemljo. Hkrati je bilo kmetijsko območje pred kratkim spremenjeno v javni park.

Slika 3. Gibanje pejorativnega in spoštljivega odnosa do arheološkega dela.

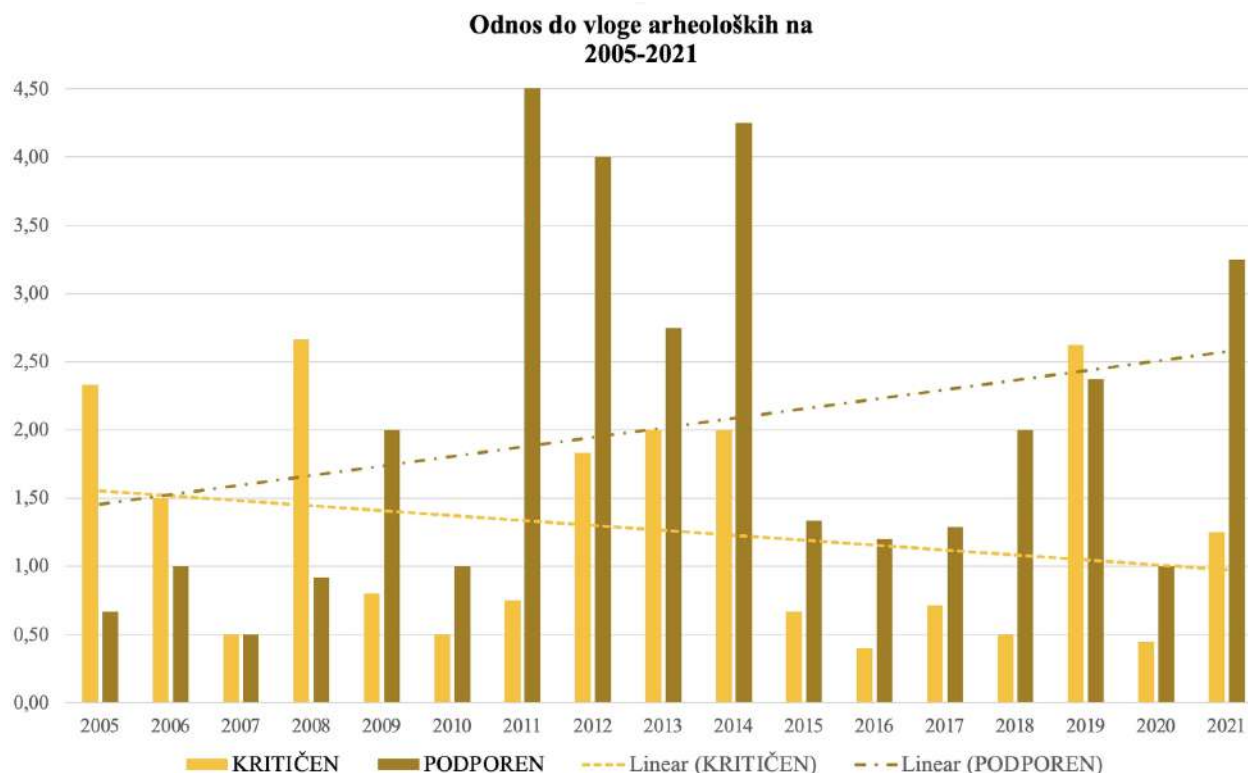
prispevala k temu, da se je v tem obdobju ohranila splošna prevlada deficitarne paradigme. Če so novinarji informacije pridobivali od arheologov, lahko razumemo, da je arheološka stroka najverjetneje dajala splošni ton časopisnim poročilom.

Naslednja dvojica grafikonov prikazuje gibanje dveh dodatnih konceptov: odnos do splošnega arheološkega dela in odnos do vloge arheoloških najdišč v določenem kraju (slika 3 in 4). Prvi grafikon (slika 3) prikazuje vrhova negativnega odnosa na začetku in na koncu. Vrhova se nanašata na dve temi, ki sta dajali ton v poročilih iz leta 2005 in 2021: prva je neuspeh pri programiranju arheološkega parka na Panorami in vprašanje zagotavljanja depoja za arheološke najdbe na Ptuj, leta 2021 pa so poročali o nedovoljenih vandalskih izkopavanjih na Dolenjskem.

Grafikon na sliki 4 prikazuje dva pozitivna vrhunca v obdobju 2011–2014 med izvajanjem več omembe vrednih arheoloških projektov, kot so predstavitev rimskih ostan-

kov na Glavnem trgu v Celju, rezultati preventivne arheologije, Interreg projekta Claustra in Parsjad ter obnova treh arheoloških najdišč v Ljubljani (v okviru projekta Emona 2000). Vrhunec leta 2021 napoveduje uspešnost arheoloških projektov, kot so odkritje rimskih fresk pod Muzejskim trgom v Celju, nove perspektive prezentacije najdišča Panorama na Ptuj in podvodne raziskave v Fizinah v Portorožu.

Naslednji grafikon (slika 5) prikazuje nihanja v razumevanju koncepta upravljanja arheoloških najdišč. Značaj tega dodatnega koncepta je bolj strokoven, saj njegove kode označujejo različne metode upravljanja najdišč. S prikazom spremenljivk v teh kodah, razvrščenih v dve kategoriji – konvencionalno in celostno upravljanje (ki podrobneje ponazarjata dve splošni arheološki paradigmi – deficitno oziroma participativno) –, sem skušala odkriti razliko v razumevanju upravljanja arheološke dediščine. Prvo je bolj tradicionalno in zajema metode, ki jih navaja Yvonne Marshall (2002; 2011). Drugo sledi duhu Konvencije iz Fara (člena 11 in 12). Primerjava med

Slika 4. Gibanje kritičnega in podpornega odnosa do vloge arheoloških najdišč.

obdobjema potrjuje le rahlo rast celostnega razumevanja upravljanja. Vendar konvencionalna paradigma še vedno prevladuje nad celostno.

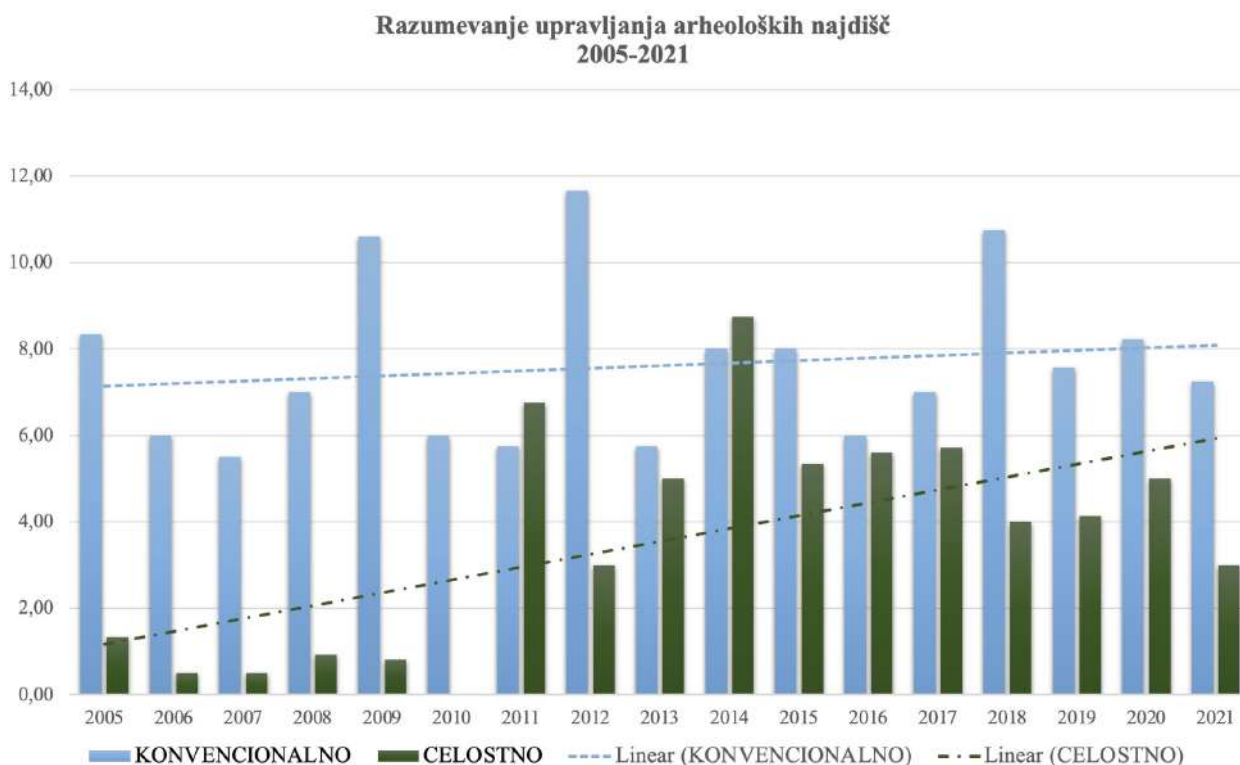
Poleg tega je bila koda z najvišjo spremenljivko »raziskovanje«, kar kaže na prevlado konvencionalnega pristopa. Sklepamo, da je v javnem arheološkem diskurzu do nedavnega prevladovala deficitarna paradigma upravljanja. V nasprotju s tem sodobna arheološka doktrina poudarja, da je treba arheološka najdišča upravljati z drugimi, bolj demokratičnimi ukrepi, zlasti tistimi, ki jih je razvila arheologija za javnost (Curk 2022, 157–283), in ne le z izkopavanji in raziskavami.

Zadnji dopolnilni koncept zajema pomen arheološke dediščine za slovensko družbo. Naša analiza kaže, da je tradicionalno razumevanje te teme v javnosti še vedno precej prisotno.

Prevladujejo kode, kot sta pomen in vrednote, ki zaznamujeta identitetno razsežnost dediščine (slika 6). To kate-

gorijo ponazarja s strmim trendom naraščanja. Spremenljivke, povezane s kodami gospodarskega (turističnega) pomena, so na drugem mestu, medtem ko se trajnostni pomen v drugem obdobju pojavlja le občasno. Ni presenetljivo, da so kode, kot so »spomin«, »izkušnja«, »občutek« in »razumevanje«, ki kažejo na osebno povezanost z arheološko dediščino in njihovo odmevnost v sedanjosti, bistveno manj zastopane v novinarskih poročilih.

Kar zadeva gradacijo pomena (slika 7), novinarska poročila običajno poskušajo poudariti pomen arheološke dediščine tako, da ji pripisujejo nacionalni ter celo evropski in mednarodni pomen. Regionalni in lokalni pomen poročila omenjajo le občasno, kot da bi takšna stopnja pomembnosti dokazovala manjši ugled arheološke dediščine. S psihološkega vidika je to razumljivo. Kljub temu je lahko pretiravanje s pomenom kontraproduktivno kot argument, ki se prepogosto uporablja.

Slika 5. Prikaz konvencionalnih in celostnih konceptov upravljanja arheološke dediščine.

Sklepne ugotovitve

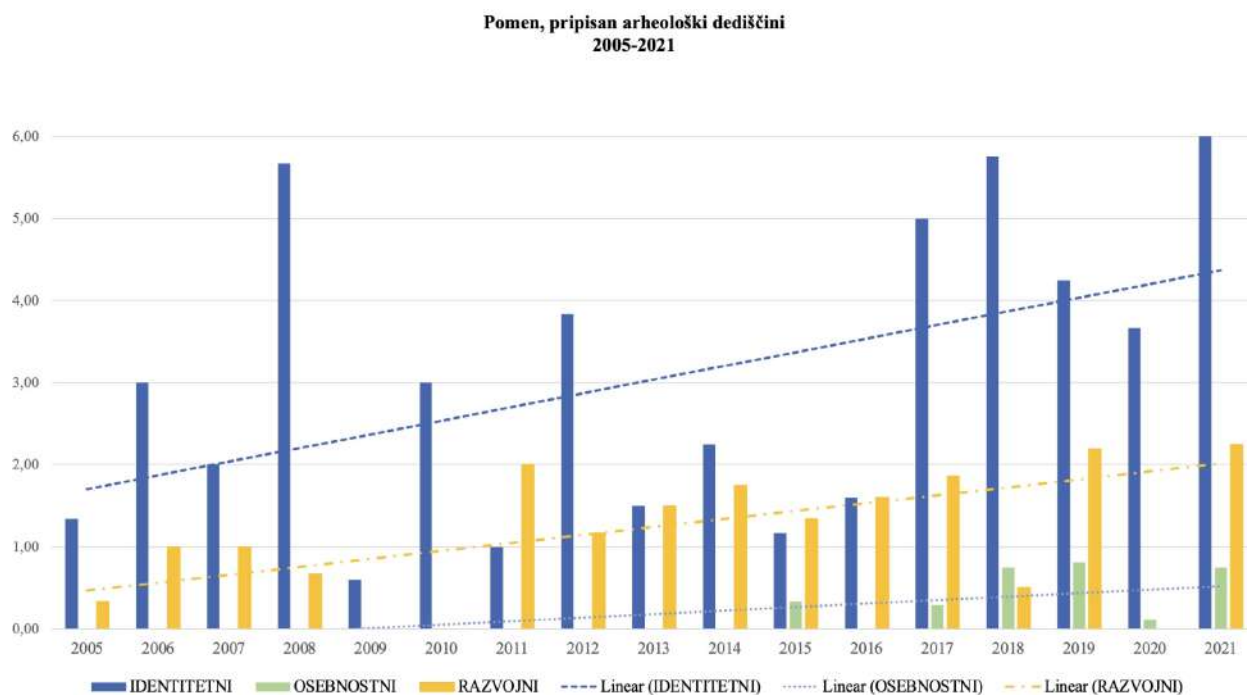
Študije, ki skušajo analizirati vsebine z obsežnim latentnim pomenom, predpostavljajo, da vzorčenje, opredelitev kategorij, ocena zanesljivosti in statistična analiza zbranih podatkov o vsebini ne zajamejo nekaterih bistvenih značilnosti komunikacije. Namesto tega so ustrezna presoja, vrednotenje in interpretacija vsebine komunikacije v rokah raziskovalca (Riffe *et al.* 2019, 145–146). To omejitev sem skušala odpraviti z oblikovanjem izpopolnjenega okvira konceptov, kategorij in kod, s katerim sem podrobneje opisala trende demokratizacije arheološkega področja v raziskanem obdobju.

Z analizo razmeroma obsežnega kvalitativnega nabora podatkov iz novinarskih člankov sem omogočila vpogled v to, kako so novičarski mediji javnosti predstavljali arheološke teme. Poleg tega sem odkrila nekatere spremembe v vrednotah, ki jih je javnost pripisala arheološki dediščini v realnem času.

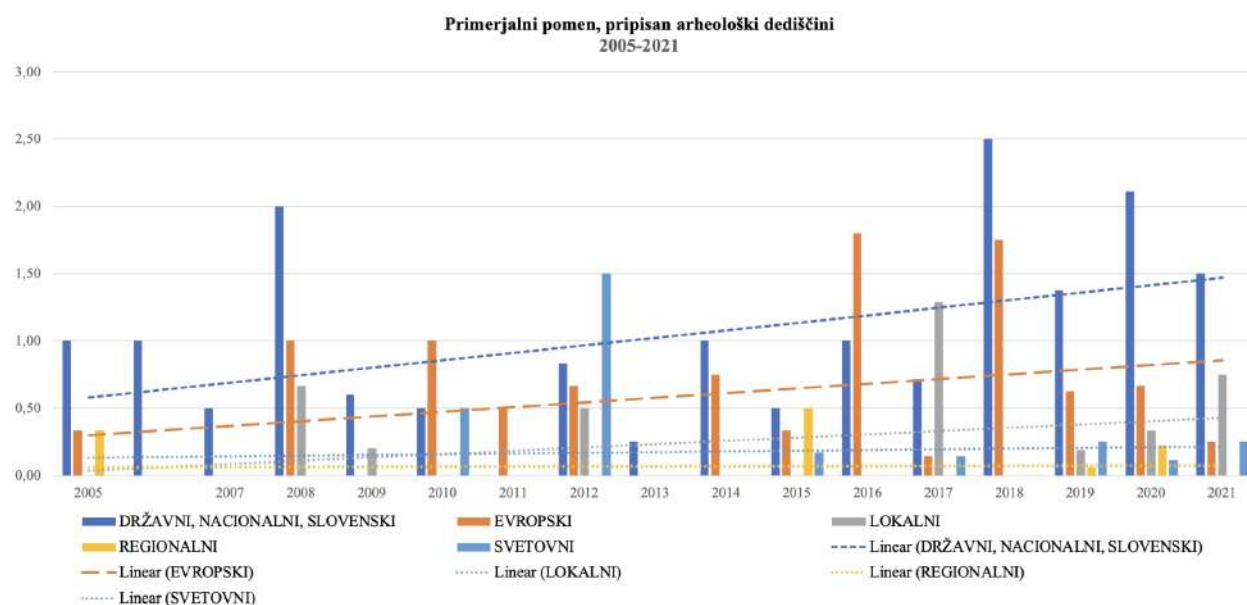
Čeprav to morda ni takoj očitno, velja poudariti, da so dediščinske teme in vrednote vedno politične, ne glede na to, ali jih opredeljujejo organi varstva dediščine ali dediščinske skupnosti. Kot pravi David Held: »Demokracijo je treba razumeti kot privilegirano pojmovanje političnega dobrega, ker ponuja – vsaj v teoriji – obliko politike in življenja, v kateri obstajajo pošteni in pravični načini razpravljanja o vrednotah in sporih glede vrednot ter pogajanj o njih« (Held 2006, 260). V skladu s Konvencijo iz Fara (člen 2b) imajo dediščinske skupnosti ključno vlogo pri oblikovanju in pogajanjih o dediščinskih vrednotah ter upravljanju dediščine z organi varstva dediščine na lokalni, regionalni, nacionalni in mednarodni ravni. Participativni dediščinski proces, utemeljen na mednarodnih standardih, ki jih je najprej določil Svet Evrope (Konvencija iz Fara in z njo povezane dejavnosti), pozneje pa še Evropska unija¹² in UNESCO,¹³ zagotavlja, da vrednote

¹² Svet Evropske unije 2014, Sklepi Sveta o participativnem upravljanju kulturne dediščine, Uradni list Evropske unije C 463, 23. 12. 2014.

¹³ Odbor za svetovno dediščino 2021, Delovne smernice za izvajanje Konvencije o svetovni kulturni in naravni dediščini, odst. 64, 119, 123.

Slika 6. Identitetni, osebnostni in razvojni pomen arheološke dediščine.

Slika 7. Primerjava pomena arheološke dediščine v novinarskih člankih.

dediščine odražajo vrednote in prepričanja vseh zainteresiranih strani.

Lokalni pomen dediščine je pomemben, saj se demokratizacija dediščine začne predvsem od spodaj navzgor. To potrjujejo tudi poročila slovenskih lokalnih časopisov, ki se sklicujejo na pomen arheološke dediščine, ukoreninjene na območju lokalnih skupnosti, kar pomeni, da obstajata »dva močna sklopa stališč, ki se osredotočata na dediščinski diskurz, pri čemer je prvi bistveno bolj pesimističen od drugega. Prvi ... vidi dediščino kot predvsem konservativen in nostalgичen projekt. Vključuje romaniziran in idealiziran pogled na preteklost ... Nasprotni pogled je precej bolj optimističen in na podlagi pretežno binarnih opozicij, kot so amatersko/profesionalno, soudeleženec/obstranec, zgodovina/dediščina, priznava bolj demokratično obliko dediščine ... ‚Duh [manjšega] kraja‘ je v tej konstrukciji pomemben, prav tako kot mestni kraj» (Robertson 2016, 143).

Na podlagi raziskave, predstavljene v tem prispevku, lahko sklepamo, da je najbolj smiselni odgovor na naše raziskovalno vprašanje naslednji:

- Vsebinska analiza novinarskega poročanja v izbranem obdobju razkriva postopno težnjo k demokratizaciji slovenske arheologije. Še vedno pa nismo zbrali dokazov, ki bi pričali o odločilnem prelomu.
- Analiza je najpozitivnejši trend zabeležila pri četrtem konceptu »Odnos do vloge arheoloških najdišč«,

kjer je bilo preseganje deficitarne arheološke paradigme najbolj očitno.

- Vsebinska analiza novinarskih prispevkov je zaznala večjo občutljivost za posamezna najdišča, kar dokazuje poseben premik v odnosu javnosti do demokratizacije arheološkega diskurza.
- Zato se evidentirano zanimanje za arheološka najdišča v slovenskih regijah in mestih izkazuje kot največji potencial za sodelovanje javnosti pri upravljanju arheološke dediščine.

Glavna ugotovitev, ki izhaja iz podpornih podatkov, pojasnjenih v prejšnjem poglavju, je: Demokratizacija javnega arheološkega diskurza je odvisna od zavezništva med arheološkimi strokovnjaki in dediščinskimi skupnostmi. Strokovnjaki morajo za krepitev tega zavezništva uporabiti komunikacijske kanale medijev. Poleg tega morajo strokovnjaki in novinarji sodelovati pri spodbujanju lokalnih akterjev k neposrednemu sodelovanju pri upravljanju dediščine (Pirkovič 2020, 833–834). Javnost bo jasneje razumela, da dediščina (tudi arheološka) ponuja različne možnosti za trajnostni lokalni razvoj. Hkrati je treba uvesti analitična orodja za merjenje dovzetnosti za priložnosti, povezane z dediščino. Vsebinska analiza novinarskih člankov, ki poročajo o arheološki dediščini v Sloveniji, je le eno od njih.

Literatura

- COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION 2014, Council Conclusions on Participatory Governance of Cultural Heritage. – *Official Journal of the European Union* C 463, 23. 12. 2014.
- COUNCIL OF EUROPE FRAMEWORK CONVENTION ON THE VALUE OF CULTURAL HERITAGE FOR SOCIETY. *Council of Europe Treaty Series* - No. 199, Faro, 27. 10. 2005.
- CURK, T. 2022, *Vključevanje javnosti v obravnavanje arheološke dediščine v urbanih naseljih* (Neobjavljena doktorska disertacija, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta). – Ljubljana.
- DONTHU, N., S. KUMAR, D. MUKHERJEE, N. PANDEY, W. M. LIM 2021, How to Conduct a Bibliometric Analysis: An Overview and Guidelines. – *Journal of Business Research* 133, 285–296. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2021.04.070>.
- HELD, D. 2006, *Models of Democracy* (3. izd.). – Cambridge, Malden, Polity Press.
- JACOBSON, M. J. 2022, Archaeological Evidence for Community Resilience and Sustainability: A Bibliometric and Quantitative Review. – *Sustainability* 14, 16591. <https://doi.org/10.3390/su142416591>.
- JAIN, S. 2019, *Research Methodology in Arts, Science and Humanities*. – Oakville, Society Publishing.
- MALLIA, M. S., A. S. VIDAL 2009, From the Opposite Corner: A Bibliometric Analysis of Research on American Archaeology in European Publications. – *Archaeologies: Journal of the World Archaeological Congress* 5, 446–467. <https://doi.org/10.1007/s11759-009-9118-8>.
- MARSHALL, Y. 2002, What is community archaeology? – *World Archaeology* 34/2, 211–219. <https://doi.org/10.1080/0043824022000007062>.
- MAYRING, P. 2004, Qualitative Content Analysis. – V: Flick, U., E. Von Kardorff, I. Steinke (ur.), *A Companion to Qualitative Research*. – London, Thousand Oaks, Sage, 266–269.
- MCCOMBS, M. E., L. GUO 2014, Agenda Setting Influence of the Media in the Public Sphere. – V: Fortner, R. S., P. M. Flacker (ur.), *The Handbook of Media and Mass Communication Theory*. – Chichester, Wiley, 251–268. <https://doi.org/10.1002/9781118591178.ch14>.
- MERRIMAN, N. 2004, Introduction: Diversity and Dissonance in Public Archaeology. – V: Merriman, N. (ur.), *Public Archaeology*. – London, New York, Routledge, 1–18.
- MERRIMAN, N. 2016, *Beyond the Glass Case: The Past, the Heritage, and the Public in Britain*. – New York, London, Routledge.
- NORA, P. 1997, Conclusion des entretiens. – V: Nora, P. (ur.), *Science et conscience du patrimoine*. – Paris, Fayard, 391–397.
- PIRKOVIČ, J. 2009, Unpacking the Convention into Challenging Actions for Member States. – V: Council of Europe, *Heritage and Beyond*. – Strasbourg, Council of Europe Publishing, 23–27.
- PIRKOVIČ, J. 2020, Heritage Management at the Local Level: Heritage Communities and Role of Local Authorities. – *Etnoantropološki Problemi/Issues in Ethnology and Anthropology* 15/3, 829–842. <https://doi.org/10.21301/eap.v15i3.7>.
- PIRKOVIČ, J. 2023, The Role of Media Reports in the Democratisation of Archaeological Heritage Management – The Case of Slovenia. – *ANNALES* 33/3, 557–570. <https://doi.org/10.21301/eap.v15i3.7>.
- REESE, S. D. 2011, Understanding the Global Journalist: A Hierarchy-of-Influence Approach. – V: Berkowitz, D. A. (ur.), *Cultural Meanings of News: A Text-reader*. – Thousand Oaks, Sage, 3–16.
- RIFFE, D., S. LACY, B. WATSON, F. FICO 2019, *Analyzing Media Messages: Using Quantitative Content Analysis in Research* (4. izd.). – New York, London, Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780429464287>.
- ROBERTSON, I. J. M. 2016, Heritage from Below: Class, Social Protest and Resistance. – V: Howard, P., B. Graham (ur.), *The Routledge Research Companion to Heritage and Identity*. – London, New York, Routledge.
- ROSENSWIG, R. M. 1997, Ethics in Canadian Archaeology: An International, Comparative Analysis.

– *Canadian Journal of Archaeology/Journal Canadien d'Archéologie* 21/2, 99–114.

ROVŠNIK, B. 1997, Istraživanje muzejske publike. – *Informatica museologica* 28, 1–4.

SALLEH, S. Z., A. R. BUSHROA 2022, Bibliometric and Content Analysis on Publications in Digitization Technology Implementation in Cultural Heritage for Recent Five Years (2016–2021). – *Digital Applications in Archaeology and Cultural Heritage* 25, e00225. <https://doi.org/10.1016/j.daach.2022.e00225>.

SCHOFIELD, J. (ur.) 2016, *Who Needs Experts? Counter-mapping Cultural Heritage* (1. izd.). – New York, London, Routledge, Taylor and Francis.

SMITH, L. 2004, *Archaeological Theory and the Politics of Cultural Heritage*. – London, New York, Routledge.

SMITH, L. 2006, *Uses of Heritage*. – London, New York, Routledge.

SMITH, L. 2022, Heritage, the Power of the Past, and the Politics of (Mis)Recognition. – *Journal for the Theory of Social Behaviour* 52/24, 623–642. <https://doi.org/10.1111/jtsb.12350>.

VALMARSKA, A., L. A. CABRERA-DIEGO, E. LINHARES PONTES, S. POLLAK 2021, Exploratory Anal-

ysis of News Sentiment Using Subgroup Discovery. – V: Babich, B., S. Pollak (ur.), *Proceedings of 8th BSNLP Workshop on Balto-Slavic Natural Language Processing, co-located with the 16th European Chapter of the Association for Computational Linguistics (EACL)*, 20 April 2021. – Stroudsburg, The Association for Computational Linguistics, 66–72.

VAN ASSCHE, K., R. BEUNEN, M. DUINEVELD 2014, *Evolutionary Governance Theory*. – Cham, Heidelberg, New York, Dordrecht, London, Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-00984-1>.

WORLD HERITAGE COMMITTEE 2021, *Operational Guidelines for the implementation of the World Heritage Convention*. – Paris, UNESCO.

ŽUPIČ, I., T. ČATER 2015, Bibliometric Methods in Management and Organization. – *Organizational Research Methods* 18/3, 429–472. <https://doi.org/10.1177/1094428114562629>.

Spletni viri

SPLET 1: <https://www.cobiss.si/en/cobiss.htm> (16. 9. 2024).